

Відгук
офіційного опонента
доктора педагогічних наук,
професора Пентилюк Марії Іванівни
на докторську дисертацію Попович А.С.

з теми: «Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури (13.00.02 – Теорія і методика навчання (українська мова)»

Нова українська школа вимагає нових підходів до підготовки сучасного вчителя української мови і літератури – інтелектуально розвиненої, професійно підготовленої, культуромовної, високоморальної й духовно багатой особистості. Необхідність такої підготовки спричинила активний розвиток лінгводидактики вищої школи, започаткованої наприкінці минулого століття й продовженої нині.

Пошуки вчених спрямовані на виявлення особливостей вишівської методики, її лінгводидактичних засад, змісту, форм, принципів, технологій викладання лінгвістичних дисциплін, врешті дослідження системних відношень, що ґрунтуються на розробленні оригінальних методик навчання, міждисциплінарних зв'язках, організації аудиторного навчання й самостійної роботи тощо.

Маємо низку досліджень, присвячених проблемам вишівської методики (Н. Голуб, І. Дроздова, А. Нікітіна, Т. Окуневич, Т. Симоненко, І. Нагрибельна, Т. Денищич, Л. Стасів (Рускуліс) та багато інших). Уже з'явилися й посібники, зокрема «Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі», К., 2015., автори О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Копусь та ін.

У цьому руслі приємно вражає докторська дисертація Попович А., яка чи не вперше дослідила методичну систему навчання стилістики майбутніх учителів української мови. Досі успішно розвивалася методика шкільної стилістики і маємо чималі надбання, оскільки її дослідження розпочалися ще

з 60-х років минулого століття. Методика вишівської стилістики обмежувалася окремими статтями, збірниками вправ і завдань. Тож праця Попович А. важлива своєю проблематикою, бо представляє методичну систему, і, безумовно, актуальна, бо такі науки, як риторика, стилістика, культура мовлення разом з курсом «Сучасна українська літературна мова» становлять основу засвоєння шкільного курсу мови й циклу мовознавчих дисциплін у виші і забезпечують комунікативну компетентність сучасної мовної особистості та професійну компетентність майбутнього вчителя.

Авторка здійснила досить глибокий аналіз літератури, акцентуючи на сучасних досягненнях мовознавства, у т. ч. стилістики. Виявила певні невідповідності і протиріччя у навчанні стилістики, зокрема між зміною наукової парадигми в дослідженні мови й традиційною методикою навчання стилістики у виші; соціальним замовленням на сучасного вчителя-словесника й недостатністю розроблення теоретичних засад навчання стилістики; сучасними потенціями технологій навчального процесу і недостатнім використанням їх у ЗВО. Все це в сукупності дозволило здобувачці визначити мету, об'єкт і предмет дослідження, завдання та сформулювати науковий апарат.

Викликає схвалення провідна ідея й концепція дослідження, хоча остання могла б бути більш найближчою до його предмета. Методологічну й теоретичну базу дисертації авторка окреслила на основі низки державних документів про освіту, концептуальних положеннях наукових праць сучасних учених-лінгвістів, педагогів-дидактів, психологів та психолінгвістів, лінгводидактів. Такий широкий спектр дозволив їй визначити основні напрями, етапи та структуру роботи. Наукова новизна підтверджує її актуальність.

На наш погляд, дисертація, чітко й логічно структурована, розкриває сутність теми, репрезентує методичну систему навчання стилістики у закладах вищої освіти та її роль у підготовці учителів української мови і літератури.

Відзначимо лінгвістичну й методичну ерудицію здобувачки, про що свідчить глибокий аналіз наукових джерел, обізнаність із надбаннями вчених-лінгвістів у галузі стилістики, з досягненнями сучасної лінгводидактики середньої і вищої школи (695джерел).

Нам цілком імпонує позиція авторки щодо теоретичних основ навчання стилістики у вищій школі, окреслених у першому розділі дисертації: аналіз історії становлення і розвитку стилістики, визначення лінгвістичних засад навчання та психолого-педагогічних чинників навчання стилістики студентів-філологів. Однак навряд чи варто до історії стилістики відносити праці сучасних учених. На них краще було б покликатися в параграфі 1.2 і ширше розкрити лінгвістичні засади стилістики, включивши не тільки розлоге визначення стилістики як науки (табл. 1.1 – с. 98), але глибше розкрити її сутність як навчальної дисципліни. І тоді такий фундаментальний параграф виграв би в обсязі порівняно з параграфом 1.1(пор. 38 с. і 13 с.) (с. 96-109).

Цікавим і дещо оригінальним виявився параграф 1.3. «Психолого-педагогічні чинники навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників». Авторка відійшла від традиційної характеристики психологічних особливостей студента, виділивши найголовніші з них, та основних компонентів психології навчання. Натомість звернула увагу на креативні мовні здібності, чуття мови студентів, виділила герменевтичний аспект навчання стилістики і навіть гендерні особливості студентів чоловічої і жіночої статі (табл. 1.2 на с. 115-116). Окремо зацентувала проблему засвоєння стилістичних понять, що досить широко досліджена на рівні шкільної стилістики.

Позитивним є й те, що виділено етапи формування стилістичних понять, у т. ч. стилістичних умінь (і стилістично-комунікативних). Досить детально здобувачка аналізує зміст і організацію навчання стилістики у ЗВО (2 розділ дисертації).

Тут привертає увагу новизна дослідження: вперше подано широкий

аналіз здобутків вишівської лінгводидактики в галузі стилістики: історіографія досліджень, аналіз організаційно-методичного й навчально-методичного забезпечення освітнього процесу і моделювання методичної системи навчання стилістики.

Опис історіографії досліджень методики вишівської стилістики, аналіз нормативних документів, навчальних програм засвідчив добру обізнаність здобувачки з методичним забезпеченням викладання стилістики у вищій школі. Цьому сприяв і власний педагогічний досвід. Окремо хочемо виділити розроблене авторкою моделювання методичної системи, в якому представлена авторська модель цієї системи (рис. 2.1, с. 169), з'ясовано основні її параметри, з чого стає зрозумілою гіпотеза дослідження й основні її концепти. Щоправда, опис моделі досить лаконічний (параграф 2.3, с. 165-172 (всього 7 сторінок). Але основні її компоненти розкрито в наступних розділах роботи, зокрема в третьому і четвертому розділах та в додатках.

Визначаючи концептуальні засади методичної системи навчання стилістики у виші (3 розділ), авторка виділяє сучасні підходи, принципи й етапи освітнього процесу, що дозволяє розкрити його методичне забезпечення цього процесу з урахуванням сучасної лінгводидактичної теорії і практики. Аналізуючи сучасні підходи до навчання, надто детально пропонує погляди учених на поняття, підхід взагалі і підхід до навчання (табл. 3.1. с. 177-178). Багато уваги приділено аналізу понять компетентність, зокрема й стилістична. І хоча на с. 196 подано перелік низки компетентностей, пропонованих дослідниками, однак хоча б стислий коментар їх відсутній.

Думаємо, що аналіз понять містить багато загальновідомого і його можна скоротити, натомість варто було б виділити такі підходи до навчання стилістики, як функційно-стилістичний, текстоцентричний.

Аналізуючи принципи навчання стилістики, здобувачка подала розлогий аналіз різних класифікацій принципів. Уважаємо, що це переобтяжило обсяг

параграфу 3.2 (53 сторінки). Замість цього загальновідомого матеріалу варто було б зосередити увагу на тих принципах, що забезпечують навчання стилістики.

Позитивно сприймаємо аналіз принципу історизму з його варіантами, творчо-дослідницького, креативності (лінгвокреативності), автентичності. У плані новизни цікавим є принцип екологізму (екологічний), у т. ч. й лінгвоекотологічний принцип, на який доречно звернула увагу дисертантка. Відзначимо також, що розроблена й реалізована поетапна стилістична підготовка майбутніх учителів викликає приємне враження своєю логічністю й аргументованістю і добре послужить викладачам ЗВО.

Один з основних розділів, що репрезентує методичні засади та технології навчання стилістики у виші, є четвертий розділ, присвячений описові реалізації методичної системи. Авторка реалізує види навчальних занять, методи, роль вправ і самі технології навчання стилістики. Покликаючись на праці сучасних лінгводидактів про форми занять у вищій школі, Попович А. пропонує свої варіанти лекцій, практичних і лабораторних занять. Щоправда, викликає сумнів, чи останні є у навчальних планах вишів. Хоч і в обмеженій кількості, але наводить приклади занять, методично їх аргументуючи. Загалом опис різних форм роботи зі стилістики у ЗВО досить переконливий. Аналізуючи методи навчання стилістики, здобувачка спирається на традиційну класифікацію, що сформувалася в 60-70 рр. минулого століття. Аналіз методів супроводжується експериментальною перевіркою їх ефективності, що переконує у достовірності проведеного дослідження. Осібно хочемо відзначити новаційні підходи до стилістичного аналізу тексту. У цьому ключі варті уваги такі його різновиди: стилістично-історичний, стилістично-когнітивний, стилістично-лінгвоекотологічний, стилістично-дискурсивний, стилістично-комунікативний, стилістично-прагматичний. Сподіваємось, що ознайомлення студентів і викладачів стилістики з цими різновидами аналізу послужить добрим стимулом до опанування стилістики й удосконалення її викладання.

Система навчання мовознавчої дисципліни немислима без системи вправ і завдань. Тому цілком закономірно авторка вдалася до аналізу вправ та відбору їх для навчання стилістики. Оскільки система вправ краще розроблена для шкільної стилістики, авторка зробила спробу створити власну класифікацію стилістичних вправ (с. 367), що можна тільки вітати, тим паче авторська система вправ досить актуалізована й деталізована у параграфі 3.3. Не дуже вдалим вважаємо параграф 4.4 – «Технології навчання стилістики української мови у закладах вищої освіти», оскільки про самі технології авторка стисло висловила загальновідомі міркування, а більше уваги приділила медійним технологіям і досить широко їх проаналізувала. Загалом цей матеріал і цікавий і корисний, якби йому передував опис технологій навчання стилістики у вищій школі.

Результати експериментального дослідження традиційно представлено в п'ятому розділі роботи. Вони демонструють достовірність наукового передбачення дослідниці і свідчать про прагматизм розробленої методичної системи. Позитивним вважаємо те, що в розділі представлено мету, завдання й етапи експерименту з детальним їх описом.

Висновки до кожного розділу і загальні висновки відображають реалізацію завдань дослідження.

Додатки до роботи містять цікавий дидактичний матеріал, що вигідно доповнює її зміст. Уважаємо, що робота Попович А. є оригінальним завершеним науковим дослідженням важливої проблеми лінгводидактики вищої школи.

Автореферат дисертації адекватно відповідає її змістові. Попри високу оцінку опонованої дисертації хочемо висловити деякі зауваження і побажання.

1. Думаємо, що не зовсім коректно у новизні роботи констатувати, що «уперше в українській лінгводидактиці проаналізовано історію становлення і розвиток стилістики української мови як науки і навчальної дисципліни» (с. 52). Ця проблема постала ще в 60-х рр. минулого століття, коли

методикою стилістики, зокрема шкільної, зацікавилися вчені-методисти. Не обминули історію стилістики і вчені-лінгвісти. Інша справа, що чіткого і глибокого розмежування стилістики як науки і як навчальної дисципліни, особливо у вищій школі, ми не маємо.

Щоправда, дисертантка спробувала розв'язати цю проблему у параграфі 1.1 дисертації, однак чіткого розмежування теж не досягла (ні визначення, ні завдань кожної гілки цієї науки не подала), хоча назва підрозділу цього потребувала.

2. Аналізуючи лінгвістичні засади навчання стилістики у вищій школі, здобувачка визначила об'єкт, предмет, мету і завдання цієї дисципліни. А для повноти аналізу варто було б схарактеризувати її структуру і зміст, хоча б оглядово згадати про її різновиди. У додатках цей матеріал є, однак у тексті дисертації відсутній.

3. Ми відзначали цінність моделювання методичної системи навчання стилістики, саму модель (с.169). Однак в описі експерименту, зокрема формувального, не виявили прикладів застосування її елементів. Виходить, що модель є своєрідним узагальненням змісту методичної системи. А добре було б, якби вона була представлена у навчальному процесі на конкретних прикладах.

4. Аналіз методів і технологій навчання не викликає особливих застережень. Однак, як нам видається, варто було б більше уваги приділи технологіям проблемного навчання, що більш ефективні в підготовці майбутніх учителів-словесників, аніж медійним технологіям. Текстуально в аналізі технологій вийшла певна диспропорція (параграф 4.4 із 27 сторінок 10 (с. 372-382) присвячено медійним технологіям.

5. Результати дослідження не викликають сумніву: здійснений якісний статистичний аналіз проведеного експерименту. Однак оформлення сучасних дисертацій включає перевірку статистичних гіпотез обчислення за формулою Пірсона. Варто було б такі обчислення зробити.

6. Приємно констатувати, що оформлення дисертації відповідає сучасним

вимогам, окрім деяких недоліків (розриваються окремі таблиці й зрідка трапляються порушення чергування у-в).

Однак наші зауваження і пропозиції мають рекомендаційний характер. Загалом докторська дисертація Попович А. з теми «Методична система навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури» є завершеним науково значущим дослідженням сучасної вишівської лінгводидактики, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, що є підставою для присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – Теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук,
професор Херсонського
державного університету

М.І. Пентилюк